

İstanbul Gençlerin Kent İmgesi: Kağıthane Örneği*

Merve Ayar Yılmaz¹

Özet

Bu çalışmada İstanbullu gençlerin kent imgesi Kağıthane örneği üzerinde incelenmiştir. Gençlerin kent imgesi, (1) İstanbul imgesi, (2) Kağıthane imgesi, (3) İstanbul’u keşfetme, (4) İstanbul’u deneyimleme ve (5) hafızalardaki İstanbul olmak üzere 5 tema altında ele alınmıştır.

Bu çalışmada görsel sosyoloji yöntemi ve nitel araştırma yöntemi birlikte kullanılmıştır. 18 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yapıp haritalar çizdirilmiş, fotoğraflar çektilirilmiş ve derinlemesine mülakat yapılmıştır. Haritalar ve fotoğraflar görsel sosyoloji yöntemi ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde imge, keşif, deneyim, bellek ve fotoğraf kavramları değerlendirilmiş. İkinci bölümde görsel sosyolojinin yöntem ve tekniği anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise saha çalışması sırasında elde edilen bulgular katılımcıların çizdiği haritalar ve çektiği fotoğraflar ile birlikte okuyucuya sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise araştırma bulguları değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda gençlerin İstanbul imgesinde üretim değil tüketim mekanlarının ön planda olduğu fark edilmiştir. İstanbul’un karmaşık bir yapıya sahip olduğu, bu karmaşık yapının iki ayrı uç olarak ifade edilmesine rağmen kimsenin kendini bir taraf olarak belirtmediği dolayısıyla bir kimliğe dönüşmediği tespit edilmiştir. İstanbul’un hızla değişen yapısına gençlerin uyum gösterdiği, değişen silüete alıştıkları gözlemlenmiştir. Gençlerin kenti çalışırken deneyimledikleri, imge ile deneyimin genellikle örtüşmediği ortaya çıkmıştır. İmge ile deneyimin birlikte görüldüğü yerler olarak AVM’ler ve türbeler ile karşılaşmıştır. Ayrıca fotoğraf çekmenin kenti keşfetme ve deneyimlemede büyük bir etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Kent imgesi • Keşif • Deneyimleme • Hafıza • Fotoğraf • Görsel sosyoloji

Istanbul Youths’ City Image: The Case Of Kağıthane*

Merve Ayar Yılmaz¹

Abstract

This study examines city image from the perspective of youths in Kağıthane, Istanbul. It has been arranged in five categories: (a) Image of Istanbul, (b) Image of Kağıthane, (c) discovering Istanbul, (d) experiencing Istanbul, and (e) Istanbul in recollections.

In this study, visual sociology and qualitative research methods have been used together. Eighteen participants were interviewed in depth, made to draw cognitive maps, and take photographs. The maps and the photographs were analyzed using the methodology of visual sociology.

The study’s first chapter examines the notions of image, discovery, experience, recollections, and photographs. The second chapter introduces the method and techniques of visual sociology. The third chapter displays the fieldwork findings along with the interviewees’ cognitive maps and photographs. The final chapter evaluates these findings and makes suggestions for further studies in the field.

The results of the research suggest that places of consumption rather than production are prioritized more. Istanbul is understood to have a complex structure, and although this structure has been expressed as two distinct points, no one identified themselves with any one side. Youths were observed to adapt to the rapidly changing structure of Istanbul, getting accustomed to its changing skyline. Youths were also discovered to experience the city through work, and their images and experiences don’t usually coincide. Places where images and experiences overlap are shopping malls and tombs. Also, taking photographs was observed to have a big impact on discovering and experiencing the city.

Keywords

City image • Discovery • Experience • Recollections • Photography • Visual sociology

¹İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü doktora öğrencisidir.

*Bu makale “İstanbul Gençlerin Kent İmgesi: Kağıthane Örneği” başlıklı tezden yararlanılarak yazılmıştır. Tezde İstanbul imgesinin deneyim, keşif, hafıza ve fotoğraf ile ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için teze bakılabilir. (Merve Ayar, İstanbul Gençlerin Kent İmgesi: Kağıthane Örneği, İstanbul Üniversitesi, 2017, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul.)

¹Istanbul University, PhD Student of the Department of Sociology.

*This article was written by making use of the thesis titled “City Image of the Youth of Istanbul: The Case of Kağıthane”. In the thesis, the relationship of the image of Istanbul with experience, discovery, memory and photography is discussed. For detailed information, you can refer to the thesis. (Merve Ayar, Urban Image of Youth of Istanbul: The Case of Kağıthane, Istanbul University, 2017, Institute of Social Sciences, Department of Sociology, Istanbul.)

Giriş

Kentleri seyretmek, insanlara özel bir zevk vermektedir. Kentler her ışıktaki, her türlü hava koşulunda görülebilen, tasarımı olan birer sanat eseri olarak nitelendirilebilir. İnsanlar sanatsal bir yapı olan kentleri seyrederken pasif durumda kalmamakta, o kentleri deneyimleyerek sanatsal yapının bir parçası olmaktadır. Bu karmaşık ilişkide insanların kent algısı da bütüncül bir halde olmayabilir. Her insanın kent algısı ayrıdır ve içerisinde pek çok duyguyu barındırır. İnsanın hemen her tür duygusu kent algısını beslemektedir. Bütün bu algıların birleşimi ise imgeyi oluşturur (Lynch 2014, 2). Ayrıca kentlerin genel görünümüyle birlikte, kentlilerin yaşam tarzları da bu imgeye dâhil edilebilir. Kentin sokakları, caddeleri, heykelleri, kütüphaneleri, insanların giyimleri, davranış biçimleri de kent imgesinin bir parçasıdır (Çizgen 1994, 19). Dolayısıyla kent imgesinin içerisinde hem farklı bireylerin kent imgesi hem de kentlilerin yaşam tarzı bulunmaktadır.

İmgeler gerçekliğin birebir aynısı değildir. Yeniden yaratılmış ya da yeniden üretilmiş görünümüdür (Berger, Görme Biçimleri, 2016, 10). Yeniden üretilmiş görünüm, kişilerin zihin dünyasında, kişilerin önceden edindikleri bilgilere, kurdukları hayallere, hissettikleri duygulara göre yeniden şekillenen gerçekliktir. Gerçeklikten hareketle oluşturulan imgeler de zamanla pek

çok etken tarafından gelişmekte ve değişmektedir. Örneğin bir kentle ilgili görülen fotoğraflar, izlenen filmler, reklamlar, dinlenen hikayeler kent imgesini değiştirmektedir. Böylelikle imgeler kişinin zihin dünyasında yeniden üretilir ve gerçekliğin birebir aynısı olmaktan çıkar (Lynch 2014, 178-179). Aynı kent, başka zihinlerde farklı imgelere sahip olabilir.

İmgeler sadece dışsal karakteristiklere bağlı kalmazlar. Gözlemciden de etkilendirirler. Bu nedenle gözlemciye verilen eğitimler ile imgenin niteliği de geliştirilebilir. Kent gezileri ya da okul projeleriyle eğitim verilerek ilk başta düzensiz bir fiziksel ortam olarak algılanan çevrenin imgesi çeşitli sembolik diyagramlar oluşturularak değiştirilebilmekte ve dönüştürülebilmektedir (Lynch 2014, 179). Böylece kent imgesinin sabit ve durağan olmadığı anlaşılmaktadır.

Çevresel bir imgenin yaratımı gözlemci ve gözlenen arasındaki iki yönlü bir süreçtir. Gözlemcinin dışsal formda gördüklerini yorumlar, düzenler ve dikkatini bir şeye yöneltir. Bütün bunlar imgenin yaratımını etkiler. Bu etkilerle oluşan imgeler sayesinde bireyler çevreye kolayca uyum sağlayabilmektedirler. Aynı fiziksel çevreyi her birey birbirinden farklı şekilde imgeleyebilmektedir (Lynch 2014, 147). Çünkü her birey kendi imgesini yaratmaktadır. Fakat bir kente dair oluşturulmuş tüm farklı imgeler arasında ortak bir uzlaşma vardır (Lynch

2014, 8). Bu ortak uzlaşma ile elde edilen imgeye kent imgesi denilebilir.

Lynch'e göre çevresel imgenin kimlik, yapı ve anlam olmak üzere üç unsuru vardır. Kimlik, kentlerin tanınmasına, diğerlerinden ayırt edilmesine ve onların bir varlık olarak kabul edilmesine imkân tanır. Yapı, kentin gözlemciyle ve diğer nesnelerle uzamsal veya dokunsal ilişkisini içerir. Gözlemci için uygulama esnasında ya da duygusal olarak içerilmiş bir halde bulunan unsur ise anlamdır (Lynch 2014, 9). Kimlik, yapı ve anlam kavramları kent imgesinin ayrıştırılarak anlamlandırılmasına olanak sağlar.

Örneğin Kız Kulesi görüldüğünde İstanbul, Anıtkabir görüldüğünde Ankara'dan bahsedildiği anlaşılır. Bunlar kimliğe ait unsurlardır. Kentin sakinleriyle, ziyaretçileriyle temas kurduğu alana dair unsurlar kentin yapısına aittir. Örneğin, cumbalı evler, Arnavut kaldırımlı sokaklar, gökdelenler, parklar, köprüler imgenin yapıya dair kısmını oluşturur. Anlam ise kentin, kenti izleyenler için sahip olduğu anlamdır. İmgenin anlam kısmına örnek olarak Urfa'nın Peygamberler şehri olması örnek verilebilir.

Kişiler birbirlerinin zihinlerindeki imgelere atıfla konuşurlar. Örneğin hangi şehirde yaşadığı sorulan biri "İstanbul" cevabı verdiğinde, karşısındakinin zihninde tasarlanmış, hayali, tekrar tekrar yeniden üretilmiş bir İstanbul canlanmaktadır. Eğer karşıdaki kişi İstanbul'u televizyon dizilerinden biliyorsa -gerçekte kişi çok katlı bir apartman dairesinde yaşıyor

olsa da karşısındakinin Boğaz'da bir yalıda oturduğunu düşünebilir. Kişinin deneyimlediği İstanbul ile karşısındakinin imgesindeki İstanbul birbirlerinden farklı olabilir.

Kent deneyimlenirken imgeyi dönüştürür ve yeniden üretir. Ayrıca imge de kenti deneyimleme pratiği üzerinde etkilidir. Kenti deneyimlemek de aslında üzerinde çok düşünmediğimiz pratiklerin bir araya gelmesidir. Okula gitmek, alışveriş yapmak, parkta dinlenmek gibi eylemler kent deneyiminin bir parçasıdır. De Certeau, Gündelik Hayatı Keşfetmek adlı kitabında bu tür sıradan eylemleri incelemektedir. Sıradan insanın, sıradan alışkanlıklarının tutum ve uygulamalarının öyküsünü anlatır. Bunun için de her gün yapılagelen ortak eylemleri yeniden ezberlemek, incelemek ve sonra kültürleri okumak ve yazmak gerektiğini düşünür (Certeau 2008, 41-42).

Kent bize sunduğu imkânlar dâhilinde yaya olarak, vasıtayla, sanal olarak ya da farklı yöntemlerle deneyimlenebilmektedir. Kentin algılanmasında her bir deneyim pratiği ortak ve farklılaşan birtakım veriler sağlamaktadır (Yarımbaş 2017). Belirlenen bu alanın dışında gündelik yaşam insanlara kuralların dışına çıkabilmek, işlerini kendince yürütebilmek için pek olanak sunmaktadır (Certeau 2008, 44). Böylelikle aynı edimi yapan bireyler farklı tecrübeler elde ederler.

De Certeau'ya göre bir kent deneyimlenirken “stratejilerden” ve “taktiklerden” yararlanılmaktadır. Strateji, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir çevreyle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Stratejiler, her şeyden önce belirli bir aidiyet alanının varlığını gerektirmektedir. Bu aidiyet alanı ilişkilere belirgin bir biçimde dışarıdan bakabilecek bir idareyi mümkün kılar ve bu idarenin zeminini oluşturur. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık bu strateji modeli üzerine kurulur. Taktik ise bir tür hesaplamadır, aidiyet ya da ötekinin görünür bir bütünlük olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplamadır. Taktik kendi uygulama alanına sahip değildir, sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler, ötekinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan yavaş yavaş, parça parça sızar. Taktik daha fazla yayılmak için kendini ayarlayabileceği, koşullardan bağımsız bir hale gelebileceği bir mekândan yoksundur. Taktik mekânsızdır. Dolayısıyla zamana bağımlıdır ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için sürekli tetikte beklemektedir. Bir mekânı olmadığından, kazançları muhafaza edemez, sürekli fırsatlar yakalamak zorundadır (Certeau 2008, 54-55). Strateji ve taktik, birbirlerine karşı geliştirilen iki kavram olarak düşünülebilir.

Günlük hayatımızdaki dolaşmak, konuşmak, okumak, yazmak gibi pek çok alışkanlık, tutum ya da uygulama taktik

türündendir. Taktikler günlük mücadelelerden ve bu mücadelelere eklenen zevklerden ayrı düşünülememektedirler. Stratejiler ise, ait olunan bir mekân ya da bir kurum aracılığı ile korunmaktadır. Onları bu biçimde destekleyen erklerle ilişkilerini nesnel hesaplamalar ardına saklamaktadırlar (Certeau 2008, 54-55). Böylece korunan stratejilere karşı, geliştirelen ve sürekli hareket halinde olan taktikler olduğu düşünülebilir.

Taktikler fiziksel ve sanal araçları kullanarak kenti kamusalın iradesine ve lehine değiştirip dönüştürebilir. Özellikle kenti okumaya gayret eden bilinçli bir yürüme pratiği bu taktikleri üretebilmek için geniş potansiyeller taşır (Yarımbaş 2017). Örneğin yürürken gözümüze ilişen bir “kestirme yol” taktik denildiğinde ilk akla gelenlerdendir.

Kentin deneyimi, bilhassa sokaktaki yaşam, beklenmedik bir şekilde gerçekleşir (Sennett 2013, 182). Kenti deneyimlemek önceden planlanarak yapılan bir şey değildir. Kenti deneyimleyenler, hoşlarına giden deneyimleri başkalarıyla paylaşmak istemektedirler. Bu deneyimleri paylaşabilmek, aktarabilmek için ise günümüzde pek çok araç vardır (Yarımbaş 2017). Görseller ve metinler ile farklı sanal ortamlarda deneyimlerin paylaşılabilme imkânı bulunmaktadır. Paylaşılan bu deneyimler başkalarının deneyimlerini etkileyeceği gibi, paylaşılan deneyim daha önceki başka bir paylaşımdan etkilenmiş olabilir. Örneğin İstanbul'a gelen birisi mutlaka Boğaz'da bir çay

içmesi, vapurda martılara simit atması gerektiğini düşünür çünkü daha önce İstanbul'a dair gördüğü karelerde bunlar yapılmaktadır. Sonuç olarak imgede olanlar deneyimi etkilemekte deneyim de imgeyi dönüştürmektedir.

Kent İmgesi ve Deneyim Alanında Yapılan Çalışmalar

Kent imgesi alanında Türkçe literatürde yapılan yüksek lisans ve doktora düzeyindeki çalışmalar daha çok şehir planlama ve mimarlık bölümlerinde olmakla birlikte, sosyoloji alanında da sınırlı sayıda çalışılmıştır. Sosyoloji alanındaki çalışmalarda kent okumasını imgeler üzerinden yapan sadece “İmgeler üzerinden kent okuması: Divanyolu Caddesi örneği” tezine rastlanılmıştır. Sosyoloji alanı dışına çıkıldığında imge ile ilgili yapılan tezler dört başlık altında toplanabilir. Bu başlıklar i) Kent imgesinin tespiti ii) kent imgesinin dönüşümü ii) çeşitli sanat dallarında kent imgelerinin tespiti ix) imgenin bizatihi kendisi ile ilgili çalışmalar olmak üzere gruplandırılabilir.

Kent imgesi ile ilgili Köksal Alver'in doğrudan bir kitap bölümü bulunmakla birlikte bu konuda yazılmış makaleler bulunmaktadır (Alver 2012). Bilhassa Kevin Lynch'in kent imgesi tanımından hareketle yapılan çalışmalar göze çarpmaktadır. Namık Ayvalıoğlu'nun 1993 yılında yaptığı “İstanbul'un Kognitif İmajının İncelenmesi” (Ayvalıoğlu 1993) başlıklı araştırmasının bu alandaki diğer

çalışmalara öncü olduğu söylenebilir. Kent imgesi ile ilgili hazırlanmış diğer makaleler şu şekilde sıralanabilir: Kentsel İmge: İstanbul'dan Bulgular (Türkoğlu 2002), Öğrenci Zihin Haritalarında Kente İlişkin Deneyimle Değişen Çevre Algısı (Evren Ülkeryıldız 2009), Kent İmgesi: Bursa Örneği (Sam 2010), Kent İmgelerinin Değerlendirilmesi Bakımından Manisa (Demir 2015), Kent İmgesi: Ankara Örneği (Ünal 2017).

Kent sosyolojisi alanında deneyim ile ilgili çalışmaların çoğunluğunun kent yoksulluğunu deneyimlemek ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda daha çok mekan ve deneyim ilişkisi üzerinde durulmuştur. Deneyim ve kent imgesinin birlikte çalışıldığı sadece Berrin Akgün'ün “Mekansal imge-mekansal pratik ilişki/ilişkisizliğin Bursa'da 1950-1951 ve 1989 Bulgaristan göçmenleri üzerinde incelenmesi” (Akgün 2001) tezine rastlanılmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı Kağıthane'de yaşayan gençlerin mevcut İstanbul imgeleri ve deneyimleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek ve imgenin deneyim üzerinde nasıl bir rolü olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca İstanbul imgesi ile Kağıthane imgesi arasında nasıl bir bağlantı olduğu, hangi açılardan farklılaştıkları anlaşılmaya çalışılmaktadır. İstanbul imgesi ile ilgili yapılan çalışmalar olmakla birlikte İstanbul'un Taksim ve Tarihi Yarımada gibi merkezi yerlerine yakın bir yer olan Kağıthane üzerinde böyle bir çalışma

yapılmamıştır. Ayrıca yapılan İstanbul imgesi çalışmalarının üzerinden geçen zamanda İstanbul hızlı bir kentsel dönüşüme maruz kalmış, silueti değişmiş ve yeni ulaşım aksları eklenmiştir. Böylece yeni araştırma yapılmasının literatüre anlamlı bir katkı olacağı düşünülmüştür.

Çalışma İstanbul'da Kağıthane ilçesinde ikamet eden ya da çalışan gençlerle sınırlandırılmıştır. Kağıthane ilçesinin tercih edilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan ilki, Kağıthane'nin geniş ulaşım ağlarına sahip olmasıdır. Metro ve metrobüs hatlarına yakınlığı sebebiyle İstanbul'un görece uzak yerlerine dahi kolay ve ucuz bir şekilde ulaşılma imkânı bulunmaktadır. Yenikapı-Hacıosman metro hattı ile Taksim, Sultanahmet gibi bölgelere, metrobüs ile hem Anadolu yakasına hem Avrupa yakasının önemli merkezlerine kısa sürede ulaşılma imkânı bulunmaktadır. Bölgedeki otobüs ve minibüs seferlerinin çeşitliliğivesıklığının yanında çevreyollarına yakınlığı da Kağıthane'nin kalabalık bir nüfusa sahip olmasına sebep olduğu gibi çalışma açısından anlamlı veriler elde edilebileceğini düşündürmüştür. İkinci bir sebep, Kağıthane'nin Osmanlı zamanında gözde bir mesire yeri hâlinde hızlı kentleşmeyle mekânın kısa bir zaman içerisinde tanınmayacak halde değişime uğramasıdır. Üçüncüsü, Kağıthane'nin geçlerin edebiyat ve tarih derslerinde karşılarına çıkan bir mekân olmasıdır. Dördüncüsü, Kağıthane'nin sosyoekonomik olarak gelişmiş bir yer olmamasıyla birlikte Şişli, Beşiktaş, Maslak gibi kentin

görece gelişmiş yerlerine yakın bir yerde konumlanmasıdır. Son olarak araştırmacının 3 yıl boyunca Kağıthane'nin üç farklı mahallesinde öğretmenlik yaparken dikkatini çeken gençlerin kenti deneyimleme pratikleri çalışma sahası olarak Kağıthane'nin seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında katılımcılar gençlerle sınırlandırılmıştır. Gençlerin kenti deneyimlemelerinin yoğun iş temposuna sahip orta yaşlılardan ya da yetişkin denetiminden bağımsız hareket edemeyen çocuklardan farklılaşacağı düşünülmüştür. Bunun yanında gençlerin ailelerinin bir yansıması olduğu düşünüldüğünde, gençleri tanımanın hem aileyi tanımanın bir yolu olacağı hem de geleceğin yetişkinlerinin kenti deneyimleme pratiklerinin anlaşılacağı düşünülmüştür.

Yöntem

Bu çalışmada görsel sosyoloji ve nitel araştırma yöntemi birlikte kullanılmış, çoklu metot uygulanmıştır. Görsel sosyolojiden kısaca bahsedilecek olursa, görsel sosyoloji araştırma konusunu temsil ettiği ya da içerdiği düşünülen imgelerin veri olarak toplanması ve çözümlenmesidir (Görk 2016, 30). Kullanılan imgeler daha çok fotoğraf ve video kaydı olmakla birlikte sanat resimleri, reklamlar, makyaj, moda, peyzaj, mimari gibi tasarımların hepsi görsel veri olarak kullanılabilir (Toksoy 2007, 69). Bu tür görsellerin kullanılması, araştırmacıya çeşitli

olanaklar sağlar. Örneğin, hava fotoğrafları, araştırmacıya çıplak gözle bakıstan daha farklı bir perspektif sağlar. Böylece araştırmacı sosyal bir gerçekliğe belirli ve farklı bir mesafeden bakma imkanı bulur (Harper 2012, 68)

Görsel sosyolojinin en çok kullanılan malzemesi olarak fotoğraflar, tıpkı bir sosyolog gibi yıllardır toplumu betimlemektedirler. Fotoğrafçılar da sosyologların ilgilendiği konularla ilgilenmişlerdir; göç, yoksulluk, ırkçılık vs... (Becker 2006, 49). Sosyologların da bilgi toplamak için esnek bir araç olan fotoğraf makinesinden ve fotoğraflardan (J. Prosser 2006, 107) yararlanması kaçınılmazdır. Çünkü ilk bakışta fark edilemeyen detaylar kameraya çekildikten sonra görülebilmektedir. Anlık bir olay tekrar tekrar izlenebilmektedir. Ayrıca kimi zaman yetersiz kalan saha gözlem notlarının yerini fotoğraflar doldurabilir (Harper 2012, 210).

“Kısaca görsel sosyolojide imgeler toplumu ve kültürü analiz etmek için kullanılır (Grady 2006, 3) ve görsel sosyoloji sosyolojik kurum, mekan ve zamanları alışık olunmayan bir açıdan çalışma imkanı sağlar (Harper 2012, 56).

Bu çalışmada görsel sosyolojinin kullandığı veriler, katılımcılara ürettirilmiştir. Öncelikle Kevin Lynch'in bilişsel haritalar yöntemi olarak adlandırdığı yöntemle katılımcılara haritalar çizdirilmiştir. Lynch bilişsel haritalarda yol, sınır,

düğüm noktası, bölge ve işaret ögesi olmak üzere beş unsurdan hareketle kentlerin tasarımlarına dair çıkarımlar yapmaktadır (Lynch 2014, 159-180). Bu araştırmada Lynch'in yöntemi kentin tasarımı değil, doğrudan imgenin tespiti için kullanılmıştır. Haritalar çizdirildikten sonra küçük bir mülakat yapılmıştır ve katılımcılardan bir hafta boyunca “Sizin için İstanbul ne demek?” sorusunun cevabı olacak fotoğraflar çekmeleri istenmiştir. Çekilen fotoğraflar tek tek katılımcılarla birlikte bakılarak, katılımcılara yorumlatılmış ve ardından derinlemesine mülakat yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Saha çalışması sırasında 8 kadın 10 erkek olmak üzere toplam 18 kişi ile görüşülmüştür. Katılımcıların önemli bir çoğunluğuna kartopu yöntemiyle ulaşılmış, ikisine Kağıthane caddelerinde rasgele dükkanlara girerek, bir kişiye de facebook'ta yapılan bir duyuruyla ulaşılmıştır. Kadınlardan 5'i 15-25 yaşları arasında, 3'ü 25-35 yaşları arasındadır. Erkeklerden 6'sı 15-25 yaşları arasında 4'ü 25-35 yaşları arasındadır. 8 kadının 3'ü ilk veya ortaokul mezunu, 3'ü lise mezunu, 2'si üniversite mezunu olmakla birlikte biri yüksek lisans da yapmıştır. Erkeklerden 4'ü ilk veya ortaokul mezunu, 4'ü lise mezunu, 2'si üniversite mezunudur. Kadınlardan 5'i çalışırken 3'ü çalışmamakta, erkeklerden 6'sı çalışırken 4'ü çalışmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada haritalar, fotoğraflar ve derinlemesine mülakatlar olmak üzere üç farklı türde veri toplama aracı kullanılmıştır. Haritalar şu şekilde oluşturulmuştur: Katılımcılara A3 boyutunda kağıtlar ve mavi mürekkepli kalem verilmiş ve “Hiç bilmeyen birine İstanbul’u görselleştirerek anlatsaydınız, nasıl anlatırdınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar çizmeye başladıktan 5-10 dakika sonra kırmızı mürekkepli kalem ile devam etmeleri istenmiştir. Böylece katılımcıların İstanbul’a dair önce-sonra neleri hatırladıkları tespit edilme imkânı bulunmuştur. Eğer katılımcılar harita gibi değil de resim gibi çizdilerse, çizimleri bittikten sonra kâğıdın arkası çevrilmiş ve “Kuş bakışı, yol tarif eder gibi çizseydiniz nasıl çizerdiniz?” sorusu yöneltilerek tekrar çizmeleri istenmiştir. Daha sonra katılımcılardan harita üzerinde sıklıkla gittikleri yerlere “+”, hiç gitmedikleri yerlere “-”, ara sıra gittikleri yerlere “√” işareti koymaları istenmiştir. Katılımcılara kolaylık olması açısından bu üç işaret ve karşılıkları mülakat formu üzerine büyük bir şekilde yazılmıştır. Harita ile ilgili sorular bittikten sonra katılımcılara demografik sorular yöneltilmiştir. Görüşmenin en sonunda “Senin için İstanbul ne demek, bir hafta boyunca bana bunun fotoğrafını çekebilir misin?” sorusu yöneltilmiş ve bir hafta sonra görüşmek üzere sözleşilmiştir.

18 katılımcıdan 14’ü bir hafta boyunca fotoğraf çekmiştir. Biri çekip göndereceğini söylemesine rağmen çekmemiş, bir diğeri telefonun bozuk olduğunu ve fotoğraf çekemeyeceğini belirtmiştir. Bir katılımcı yoğun iş temposundan dolayı fotoğraf çekemeyeceğini söylemiştir. Akıllı telefonu olmadığını belirten bir diğer katılımcı da İstanbul’da önceden çekildiği fotoğrafları getirmiştir ve bu fotoğrafların fotoğrafları çekilerek çalışmada değerlendirmeye alınmıştır.

Katılımcılar fotoğrafları çektikten sonra 12’si whatsapp, 1’i e posta, 1’i usb bellek ile fotoğrafları paylaşmıştır. Paylaşılan fotoğraflar bilgisayara aktarılmış ve her bir katılımcıların fotoğrafları ayrı ayrı dosyalanmıştır. Her bir katılımcının dosyasının içine iki ayrı dosya daha açılmıştır. Tam olarak İstanbul’u anlattığını düşündükleri ve bir yabancıya göstermek isteyecekleri fotoğraflar bu dosyalara kopyalanmıştır.

Kevin Lynch’in kent imgesini anlamak için kullandığı mülakatlardan hareketle, özellikle deneyim ve fotoğrafa dair soruların sayısı arttırılarak yeni bir yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmıştır (Lynch 2014, 160-161). Bir pilot çalışma yapılmış, 6 kişiden uzman görüşü yapılmış ve gerekli düzenlemeler yapılarak mülakat sorularına son hali verilmiştir.

İki aşamada yapılan mülakatlardan ilki, haritalar çizildikten sonra gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların

demografik bilgileri ve günlük rutininde ev, okul, iş gibi yerlerin nereler olduğu, güzergâhının ne olduğu, bu güzergahta ulaşımı nasıl sağladığı, İstanbul’un hangi bölgelerinde vakit geçirdiği, kendisinin ve ailesinin Kağıthane ile ilişkisinin ne kadar süredir devam ettiğine dair sorular sorulmuştur.

İkinci mülakat, katılımcılar fotoğrafları çektikten sonra ya da çekemeyeceklerini belirtmişlerse ilk mülakatın ardından yapılmıştır. İmge, keşif, deneyim, hafıza ve fotoğraf olmak üzere beş temadan oluşan mülakatın son kısmında araştırma amacının tahmin edilmesine yönelik ayrı bir soru grubu da bulunmaktadır.

Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Katılımcıların tamamına 2017 Mart ayında ulaşılmıştır. Saha araştırması sırasında toplam 24 harita, 289 fotoğraf ve 582 sayfa ses kaydı deşifresi elde edilmiştir. Ek olarak saha gözlem notları da dahil olmak üzere hepsi çalışma kapsamında analiz edilmiştir.

Verilerin analizi için ilk önce mülakat sorularındaki temalar ışığında tahmini başlıklar ve alt başlıklar yazılmıştır. Sonra katılımcıların çizdikleri haritalar detaylı bir şekilde incelenmiş ve ilgili başlıklar altına yerleştirilmiştir. Haritalarda dikkate çekici bir unsur varsa yeni başlıklar açılmıştır. Haritalar üzerine katılımcıların söyledikleri ses kayıtlarının çözümlemeleri okunmuş ve ilgili alıntılar eklenmiştir. Ardından aynı

işlem fotoğraflar ve fotoğraflarla ilgili mülakat çözümlemeleriyle yapılmıştır. Eğer araştırmacının dikkatini çeken fakat katılımcının hiç bahsetmediği unsurlar varsa bunlar not edilmiştir.

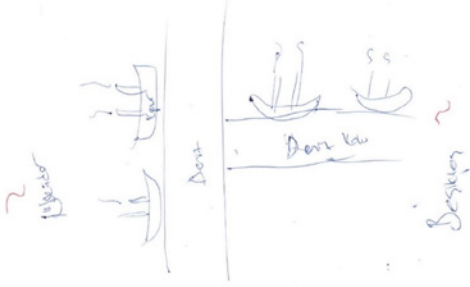
Tüm veriler toplandıktan sonra, haritalar taranarak dijital ortama aktarılmış ayrıca renkli fotokopileri çekilerek kopyaları saklanmıştır. Fotoğraflar ayrı ayrı dosyalanmış ve yedeklenmiştir. Mülakatların ses kayıtları çözümlenmiştir. Verilerin analizi için ilk aşamada mülakat sorularında belirlenen temalar ışığında tahmini başlıklar ve alt başlıklar kabaca yazılmıştır. Sonra tüm çözümlemeler tekrar okunmuş ve dikkate değer veriler ilgili başlıklar altına kopyalanmıştır. En son aşamada başlıklar altında sıralanmış veriler tekrar gözden geçirilmiş, başlıklar ve veriler yeniden sıralanarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinden hareketle sonuç bölümü yazılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, İstanbul imgesi, Kağıthane imgesi ve İstanbul’u deneyimlemek ile olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

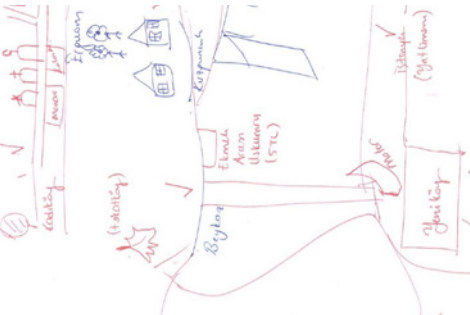
İstanbul İmgesi: Kimliği, Yapısı ve Anlamı

İstanbul imgesi ile ilgili olan bulgular Kevin Lynch’in imge tanımındaki üç unsurdan hareketle, kimlik, yapı ve anlam olmak üzere gruplandırılmıştır.

Harita 13: Üsküdar'dan bir detay (Beyza)

Galata Kulesi çoğunlukla Kız Kulesi ile birlikte anılmış ve Kız Kulesi'nden hemen sonra Üsküdar çizilmiştir ya da bahsedilmiştir. Üsküdar “vapurla geçilmesi gereken” “maneviyatlı bir yer” olarak belirtilmiştir. Boğaz, Galata Kulesi ve Kız Kulesi'nden sonra İstanbul'un merkezi yerlerine nispeten uzak Sarıyer, Emirgan, Beykoz gibi “İstanbul'un uzak ve sakin” yerlerinden bahsedilmiştir. Anadolu Yakası'nda Kadıköy daha çok “eğlence mekanı” olarak karşımıza çıkarken Çamlıca “İstanbul'un seyredebileceği” bir yer olarak tavsiye edilmektedir. Adalar ise farklı haritalarda karşımıza çıkmakla birlikte daha çok katılımcıların İstanbul'a dair hatıralarını anlatırken karşımıza çıkmıştır.

Harita 22: Yeniköy-Beykoz motoru ve Beykoz'da balık ekmek (Yıldız)

“Karşısı deyince aklıma Beykoz gelir. Burası Beykoz olsun. Ondan sonra, şey bir de Kuzguncuk gelir. Kuzguncuk acaba ne tarafında kalıyor Beykoz'un? Bu tarafında herhalde. Şöyle. Kuzguncuk böyle küçük, sevimli evler, bir de erguvanlar gelir, tam böyle bahar aylarında, şey olur ya Erguvan mevsimi, İstanbul deyince. Herhalde bunlar insanın böyle görmek istedikleri, kirli hava, dat dat kornaları tabii çizmiyorum. Ondan sonra şunlar da erguvanlar olsun, baharda İstanbul'un şeyi. Beykoz'da da. Beykoz'un da en sevdiğim yönü Yeniköy'den Beykoz'a motorla geçersin tor tor. Ondan sonra buraya şöyle bir kayık gibi yapalım. Onları dinleyeceğin için hatırlarsın herhalde, motor. Motorla Beykoz'a geçersin, orada da bir tane şey yersin, Uskumru yersin, ekme arası 5 tl'ye. Uskumru, çok güzel olur, 5 tl. Ondan sonra, burası da Beykoz. Beykoz'dan da Tokatköy'e gidersin, orada benim görümcem yaşamıştı ya, orayı çok sevmiştim ben. Orada tarihi bir böyle çınar ağaçları olur. Çınar yaprağı çiziyim şöyle bir, ağacını çizemeyeceğime göre. Burası Tokatköy'ü simgelemiş olsun.” [Yıldız, 30, yl mz, 6, 6]

Yıldız'ın detaylı anlatımında görüldüğü üzere “karşısı” daha çok “gezme” gidilecek yerdir. Deniz yolculuğuyla gidilmesi tavsiye edilir. Yapılacak pratikler belirtilir. Farklı katılımcılar için de “karşı taraf” yani Anadolu yakası, sonradan hatırlanan ve daha çok dinlenme-eğlenme mekanlarıyla ön plandadır.

İstanbul'un Yapısı:

Zıtlıkların Biraradalığı; Eski ile Yeni, Tarihi ile Modern, Alçak ile Yüksek

İstanbul'un yapısına dair katılımcılar eski ve yeninin, tarihi ile modernin, alçak ile yüksek bir arada olduğu gibi tanımlamalar yapmış ve İstanbul'u adeta zıtlıkların bir araya geldiği bir sentez olarak tanımlamışlardır.

Harita 23: Yüksek ve alçak binaların bir arada gösterimi (Elif)

“Mesela şimdi ben metroya biniyorum ya, işte Leventten gelince bu tarafta koca koca binalar var. Bu tarafa geçince Fatih'te mesela şeyler ufak ufak binalar var ya. Onu yansıtmaya çalışıyorum şu an.” [Elif, 18, lise mz, 18, 10]

Çizilen haritalara yansıyan bu durum, mülakatlarda da sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Bu zıtlıkların bir arada olması durumu karmaşa olarak nitelendirilse de bu karmaşa içinde bir düzenin olduğu, insanların yollarını kolayca bulabildikleri de fark edilmiştir.

“Çünkü İstanbul'un misafiri çok. Misafiri çok olan ev nasıl böyle bir şeyler hazırlama, yemek telaşı olur ev kalabalıktır, hatta böyle

yorganlar, yastıklar üst üste dizilmiştir. Hani o dağınıklık vardır ya hani misafiri çok olan evde İstanbul da o şekilde. Ben hani hep ev benzetmesi yaptım. İstanbul'un dağınık olması da çok normal. Çünkü bu kadar medeniyete ev sahipliği yapmak kolay bir şey değil. Bunu İstanbul gibi bir şehir taşıdıysa hani bırakalım biraz da dağınık olsun. Bundan belki şikayetçiyiz ama bana normal geliyor.” [Zeynep, 19, üni ögr, 19, 19]

İstanbul gibi bir şehirde bu karmaşanın normal olduğu, özellikle burada doğup büyüyenler tarafından bu durumun kabullenildiği fark edilmiştir.

“İki şey var. Bir Suriçi'nde olduğum zaman, bir de Maslak, Levent taraflarında olduğum zaman. Hani çünkü iki şey var. Birisi eski, kadim kültür, birisi yeni kültür. Hani o Suriçi'ne gittiğim zaman eski İstanbul'u görüyorum biraz daha, o eski yapılar vesaire camiler ama bu Levent Maslak taraflarına gelince böyle kocaman kocaman gökdelenler falan var işte. Modern zaman geldi vesaire gibisinden. Hani şehir bu ikisi arasında böyle bir çalkalanıyor.” [Fatih, 20, üni ögr, 20, 20]

İstanbul'un eski ile yeni arasında bir köprü gibi olduğunu belirten ifadelerle sıkça rastlanmaktadır. Özellikle gökdelenleri “modernlik” ve “gelecek” ile ilişkilendiren genç katılımcılar kimi zaman kendilerini New York'ta, Manhattan'da hissettiklerini belirtmiştir.

Fotoğraf 30: Üsküdar'dan Kabataş'ın görünümü

“Burada da şu çok lüzumsuz bir ayrıntı ama cidden Boğaz'da en çok dikkatimi çeken şey şu. Bu kadar çirkin, o kadar gıcık ki ve tek başına olduğu için bir de orada daha da bir sırtıyor. Burada Atatürk Kütüphanesi var hemen şurada, şu tarafta kahyor. Şurası İTÜ'nün kampüsü. Burada mesela denize karşı oturup ders çalışıyorsun, şu şöyle kocaman bir çirkinlik.” [Fatih, 20, üni ögr, 20, 20]

Fatih gibi gökdeleni “çirkinlik” olarak adlandıran özellikle gökdelen fotoğrafı çekip paylaşan ve İstanbul'un bilhassa tarihi yerlerine gökdelenlerin yapılmasından çok rahatsız olduklarını belirten katılımcılar olmuştur. Bunun yanında kimi fotoğraflarda katılımcıların gökdelenleri karelerine dahil etmelerine rağmen hiç bahsedilmediği de olmuştur. Bu durum İstanbul'un değişen silüetine alışıldığının bir göstergesi olabilir. Bununla birlikte İstanbul'a dahil olan fakat henüz içselleştirilmemiş bölgelerden bahseden katılımcılar da olmuştur.

“Bir Ataköy veya daha ileriler Başakşehir falan bana oralar İstanbul gibi gelmiyor.

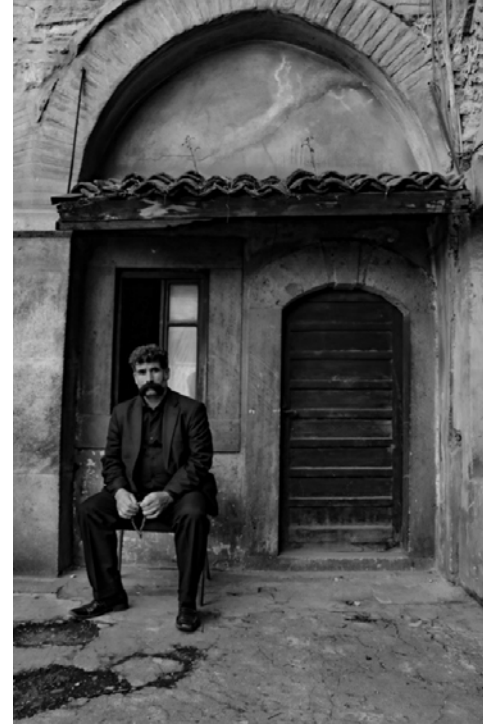
İstanbul ekleme yerler oralar. İstanbul Suriçi o tarihi dokuyu hissetmeniz lazım.” [Rümeysa, 34, yl ögr, 34, 2]

Ataköy, Başakşehir, Kayaşehir, Yenibosna, Bağcılar gibi yerlerden de bahsedilmiş, kimi zaman haritalarda da yazılmış “Oralar da İstanbul sonuçta” denilmiştir. Genelde akrabaları olduğu için gittikleri yerler olduğu belirtilip, haritalarda çizirken “gidilmesin” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Sonuç olarak İstanbul'un yapısına dair katılımcılar eski ve yeni, modern ve tarihi gibi zıtlıklardan bahsedip “gökdelenler” gibi sevmedikleri unsurları da belirtmişlerdir.

İstanbul'un Anlamı: İstanbul'un İnsanları

Kimlik, yapı ve anlamdan oluşan kent imgesinin anlamının ne olduğunu tespit edebilmek için kent sakinlerinin deneyimlerine ve duygularına odaklanmak gerekir. Çalışma kapsamında İstanbul'a özgü çeşitli deneyimlerden bahseden katılımcılar aynı zamanda İstanbul'u İstanbul yapan en önemli şeyin İstanbul'un insanları olduğu belirtilmiştir. İstanbul'un insanları ile katılımcıların hem deneyimlerinin bir parçası hem de mekanla özdeşleştirdikleri figürler olarak karşılaşılmıştır. Çalışma esnasında kestane, simit, mısır satıcıları, sokak müzisyenleri, kağıt toplayıcıları gibi İstanbul sokaklarını renklendiren insanlardan bahsedilmiş, fotoğraflanmıştır. Ayrıca zihinlerde kimi zaman yorgun, agresif, sıkıntılı bir İstanbullu algısının olduğu fark edilmiştir. İstanbulluların kent imgesinin bir parçası olduğu, İstanbul'a

Fotoğraf 41: İstanbul'dan bir külhanbeyi (Mert)

“Adamın bıraktığı bıyığı, o tespihini mesbihini falan bile ben oranın semtiyle çok özdeşlendirdim. Sanki Osmanlı'nın son dönemiyle ilgili o filmleri izlersin kafanda belli bir külhanbeyi modeli verilir ya adamın şeyini ona çok benzettim. O semtle çok şey yapıyor. O semtin adamı ya bu herif. O semtten alıp başka bir yere koyup yaşattıramazsın. Orada yaşar bu adam yani.” [Mert, 24, üni mz, 24, 24]

Mahmutpaşa'da bir hanın içinde çekilen bu fotoğraf aslında gençlerin zihinlerindeki tarihi İstanbul algısının da bir yansımasıdır. Eski İstanbul külhanbeyleriyle artık sokakta karşılaşmasak da kişilerin İstanbul'undaki imgeyi tamamlamakta olduğu görülmektedir.

“Enler geliyor. Mesela başka hiçbir şehirde bu kadar en yok. Mesela Mardin'de hep insanlar orta düzeydir. Yani çok zenginini göremezsiniz orada. Ama mesela ben dediğim gibi metroya bindiğimde Kanyon'un içinden geçerken bir zengin züppe çevreyi görüyorum. Bir de Fatih'ten indiğimde böyle evsiz insanları görüyorum ya. Hani o yüzden aklıma hep enler geliyor benim aklıma İstanbul deyince. Orta kesim böyle yok.” [Elif, 18, lise mz, 18, 10]

İstanbul'da farklı insanların bir arada yaşadığı farklı katılımcılardan tarafından belirtilmiştir. Bu farklılıklar kimi zaman sosyoekonomik durum üzerinden kimi zaman yaşayış tarzları üzerinden anlatılmıştır.

“İstanbul denildiğinde aklıma renklilik geliyor. Yani her çeşit insanın kendinde, kendini tamamlayabilecek bir şeyler bulduğu bir şehir geliyor aklıma. Gece hayatı desen burada, dini inançlar, Mevlevihaneler, tarikatlar, her türlü hayat kendine burada yer bulabiliyor. Hayatına da renk katabiliyor diye düşünüyorum.” [Yıldız, 30, yl mz, 6, 6]

Yıldız'ın ifadelerinde görüldüğü üzere, bu anlatılar bir kimlik haline getirilmemiş ya da bir zıtlık olarak belirtilmemiştir. Ayrıca farklı insanların bir arada yaşama tecrübesi olumlanmış, “renklilik” olarak ifade edilmiştir.

“Evet. Bazen ben balkona çıkıp sigara içeyim diyorum. Karşıdaki adamla karşı karşıya geliyoruz. Olmuyor yani, utanıyor insan. Bir şey konuşmaya bile şey yapıyor insan. Ben mesela buradayım, etrafımda yüz kişi daha var şurada. Şu kadarlık alanda yüz kişi daha var ve hani hareket edemiyorsunuz. Çok sıkıntı.” [Serdar, 33, üni mz, 14, 3]

Kağıthane sokaklarından çokça fotoğraf çeken Serdar’ın diğer fotoğraflarında da sokaklardaki arabaların çokluğu ve kaldırımların yetersizliği dikkat çekmektedir. Bu fotoğrafta yaya yolu hiç olmamakla birlikte konuştuklarının duyulacak kadar yakın evlerden bahsedilmektedir.

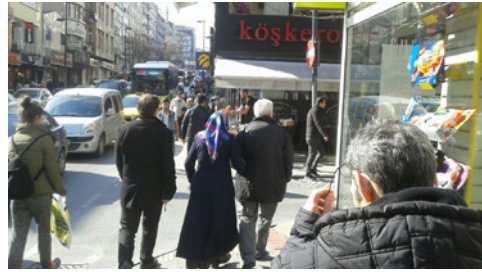

Fotoğraf 61: Kağıthane’den bir görünüm (Nebahat)

Fotoğrafın karışıklığından evlerin yoğunluğundan bahseden Nebahat, İstanbul’a dair sadece iki fotoğraf göndermiştir. Bunlardan biri Kız Kulesi’nin önünde çekilmiş kendi fotoğrafı, diğeri ise Kağıthane’nin karışıklığını gösteren bu fotoğraftır. Kağıthane’yle ilgili yukarıdaki gibi birkaç fotoğraf daha farklı katılımcılar tarafından paylaşılmış ve Kağıthane’nin kalabalık ve karmaşıklığına vurgu yapılmıştır.

“Kağıthane denilince yani her tarafı evlerle dolu. Yani yürümeye bile insan yolda zorlanıyor. Öyle yani.” [Nebahat, 19, lise ögr, 19, 10]

Kağıthane’nin kalabalığını “yürümeye bile insan yolda zorlanıyor” şeklinde ifade eden diğer katılımcılar da olmuştur. Araç trafiğinin yanında ciddi boyutlarda bir yaya trafiği olduğu da saha çalışmaları sırasında gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 62: Kağıthane’nin Kalabalık Sokakları (Bahar)

Bahar’ın paylaştığı fotoğrafta da görüldüğü gibi iş yerleriyle konutlar bir arada bulunmaktadır. Caddede arabalar sıkışık bir halde ilerlerken yayaların kalabalığı da dikkat çekmektedir. Dükkanların kaldırımlara koydukları masa, sandalye, dolap ya da askılıklar düşünüldüğünde Kağıthane caddelerinin kalabalığı anlaşılmaktadır.

Kağıthane ile ilgili anlatılarda ortaklaşan bir diğer öge de “pis bir gürültünün” olduğudur. Kalabalığın getirdiği gürültünün haricinde bir de dükkanlardan, düğün salonlarından yükselen seslerden şikayetçi olunmuştur.

Fotoğraf 68: Beton park 2 (Serdar)

“Çeliktepemizin park bu yani, bu kadar. Yani hatta şey yok. Çimen yok, toprak yok. Şuralar yani insan. Burada tabii yaşlılar var, ne yapsınlar. Oturup nefes almaya çalışıyorlar. Bu kadar yani bizim şeyimiz.” [Serdar, 33, üni mz, 14, 3]

Şaşırtıcı olarak Kağıthane’nin “beton parkları” da bir diğer ortaklaşan ögedir. Farklı katılımcılar da park fotoğrafı çekip, aynı vurguyu yapmıştır. Beton parkları, dar sokaklarıyla Kağıthane’nin adeta iki yüzü vardır: biri tehlikeli arka sokakları diğeri de sıcak mahalle hayatı. Kimi yerler Kağıthaneliler tarafından tehlikeli addedilirken, mahalle hayatının değerlerinin hala korunduğuna dair anlatılara da rastlanılmıştır.

Eski Güzel Günlerdeki Kağıthane

Kağıthane gençlerin özellikle lise derslerinde karşılarına çıkan bir yerdir. Osmanlı döneminde gözde bir mesire yeri olması sebebiyle pek çok şiire ve romana konu olan Kağıthane akıllarda yeşil çayırıları ve temiz suları ile kalmaktadır.

“Kağıthane’nin belki kültürü çok az ama Tanzimat romanlarına falan baktığımızda Kağıthane’den muhteşem bir şekilde bahsediyor. O Sadabat’tan o Sadabat’a... Hatta yazılmış bir şiir var Nedim’ in yazdığı on yedi- on sekizinci yüzyıllarda. Demek ki o kadar güzelmiş ki hani oraya piknik yapılmaya geliyormuş, orada gezilmeye. Orada yetişen bir kültür varmış demek ki. Ama sonradan bu bozuluyor, bakımsız kalıyor, o dere başlarına iş açıyormuş taşıyormuş eskiden, sürekli seller... O şekilde ama şu anda Kağıthane’den mutlu muyum? Yani ama ben şehir şeyiyle bakıyorum hizmete dokunmuyorum ama genel itibari ile baktığımda görsel yani kesinlikle Kağıthane iyi bir yer değil bence.” [Zeynep, 19, üni ögr, 19, 19]

Kağıthane’nin Osmanlı Dönemi’ne ait anlatılarının her zaman iyi, güzel ve masalsı olduğu fark edilmiştir. Kağıthane’nin yakın geçmişi ile ilgili anlatılarda ise genellikle çamurlu yollarından, lağım kokusundan bahsedildiği fark edilmiştir. Günümüzde de Kağıthane’de hala kokan bölgelerinin olduğu tespit edilmişse de yakın geçmişe nazaran çok iyi durumda olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Kağıthane denilince aklına ne geliyor?” sorusuna doğrudan “Lale Devri geliyor.” Cevabını veren Mert gibi diğer gençler de doğrudan Lale devrine atıf vermiştir. [Mert, 24, üni mz, 24, 24]

“Yani Kağıthane denilince küçüklüğümünden beri bu şehirde yaşıyorum, bu ilçede yaşıyorum. Başka ilçe de hiç yaşamadım ama Kağıthane gerçekten hem çok kalabalık hem de çok çirkin yapılaşmış. Yani eski fotoğraflarına bakıyoruz Kağıthane’nin Üsküdar gibi. Yani o kadar güzel evleri varmış ahşaptan, böyle güzel Arnavut kaldırımlı kaldırımlar, caddeler, yolları varmış. Sonradan nasıl olduğunu ben de bilmiyorum, dehşet bir yapılaşma. Şu anda bile bana o kadar korkunç geliyor ki sokaklarında gezerken. Üç dört tane evi alıyorlar kocaman gökdelenler diyorlar. Yani bu beni çok rahatsız ediyor. Hani diyorum “Allah’ım nasıl buradan gidebilirim?” kesinlikle öğretilmem olmalıym, Anadolu’ya gitmeliyim.” [Zeynep, 19, üni ögr, 19, 19]

Zeynep de Kağıthane’nin hem kalabalığından hem çirkin yapılaşmasından şikayet etmektedir. Doğduğundan beri aynı yerde yaşamasına rağmen Kağıthane’den gitmenin yollarını aradığı görülmektedir. Günümüzdeki sürekli şikâyet edilen Kağıthane’nin eski haline dair masalsi anlatılar ile özellikle sarayın eğlence mekanı olması üzerinden İstanbul ile bağlantısı kurulduğu görülmektedir.

İstanbul’u Deneyimlemek

Katılımcılar İstanbul’a özgü deneyimlerden bahsetmiştir. Ama çoğunlukla bu deneyimleri aslında yapamadıklarını çünkü İstanbul’da sadece “çalıştıklarını” ifade etmişlerdir. İstanbul’a özgü

deneyimler olarak; balık-ekmek yemek, çay içmek, simit yemek, vapura binmek, martılara simit atmak, Boğaz’da yürüyüş yapmak gibi eylemlerden bahsetmişlerdir. Bahsedilen deneyimlerle katılımcıların tespit edilen imgelerinin örtüştüğü sadece iki yer karşımıza çıkmaktadır: Türbeler ve AVM’ler. Ayrıca katılımcıların İstanbul’un stratejilerine karşı geliştirdikleri taktikler de tespit edilip ayrı bir başlık altında toplanmıştır.

İstanbul’u Çalışarak Deneyimlemek

İstanbul’a dair fotoğraf çekmesini istediğimiz katılımcıların büyük çoğunluğu belirli bir mekâna, özellikle Tarihi Yarımada’ya dair fotoğraflar çekmiştir. Kimi yoğun çalıştığını, fotoğraf çekmek için vaktinin olmadığını söylemiştir. Çünkü katılımcılara göre İstanbul yaşadıkları, çalıştıkları yer değil, gidilip görülmesi gereken bir yerdir. Bununla birlikte Serdar gibi bazı katılımcılar da bilerek kendi deneyimledikleri İstanbul’un fotoğrafını çekmişlerdir.

“Belki hafta sonu zaman bulup çıkıyoruz ama çoğu zaman buralarda yaşıyoruz. O dar sokaklarda, işte metrolarda bekliyoruz. Çok bekliyoruz. Trafikte sıkışıyoruz. Stres oluyoruz işte. Metrobüs, yani ben Allah’tan metrobüse binmedim. Binsem onu da çekeceğim yani. Metrobüs diye bir şey var yani. Zor aslında. Ben de onu fotoğraflarda, siz bana sorduğunuz için cevap veriyorum. Hani bunları göstermek istedim.” [Serdar, 33, üni mz, 14, 3]

Serdar’ın dediği gibi, aslında İstanbul denildiğinde ilk akla gelen o fotoğraf karelerindeki gibi değil, dar, gürültülü kalabalık sokaklarda yaşamaktadırlar. İstanbul’da yaşamının o kadar da kolay olmadığını belirtmiştir.

“Bizim için mesela bizim menfaatlerimiz önde. Biz burada para kazanıyoruz. Onun için de şey yani hani burada sirkülasyon daha fazla yani, insan seli daha fazla. Onun için de tabii bu anlattığımız şeyler içerisinde göz yummak zorunda kalıyoruz. ... İzmir’e geldiğimizde gerçekten ikimizin de üzerinde hiçbir şey yoktu yani, anladın mı? Sadece üzerimizdekilerle geldik. İşte şimdi o çok, bakma şimdi alçak gönüllülük yapıyor, anlatmıyor. Şimdi boğaz gören evde oturuyor, anladın mı?” [Osman, 27, lise ögr, 10, 10]

Katılımcıların önemli bir kısmı da İstanbul’un iş imkanlarından bahsetmiştir. İstanbul’da yaşamının zorluklarından bahsetseler de çoğu İstanbul’a para kazanmak için geldiklerini belirtmişlerdir.

“İstanbul paran olunca güzel yaşanır ama parasız yaşanmaz. Para olunca güzel bir şey. Para olunca zaten memleketin de güzel bir şey. Parasızlıktan insan geliyor buralara.” [Saliha, 34, ilko, 9, 9]

1+1, bodrum katındaki eve 800 lira kira veren Saliha, hem İstanbul’da yaşamak için paranın önemli olduğunu belirtmiş

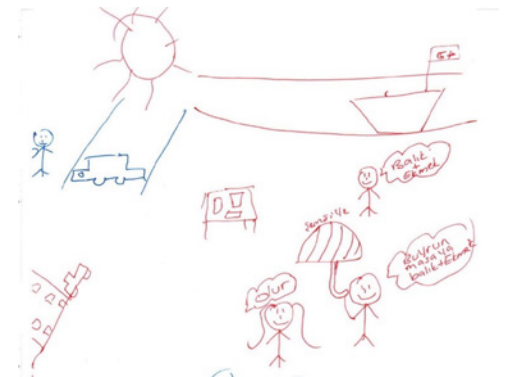
hem de İstanbul’a para kazanmak için geldiğini ifade etmiştir. İstanbul’un hem para kazanmak için gelinen hem de sadece “çalışılan” bir yere dönüştüğü fark edilmiştir.

İstanbul’u Deneyimlemenin En İyi Yolu: Yürümek

Kağıthaneli gençler İstanbul’u deneyimlemenin en iyi yolunun yürümek olduğunda hemfikirdir. Ama çizdikleri haritalar üzerinde konuşurken ya da mülakatlar sırasında çoğunluğun yürüyerek bir yere gitmediği anlaşılmıştır. Burada kentin arabalara göre düzenlenmesinin ya da yaya yolundaki kalabalığın etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir.

İstanbul’a Özel Deneyimler

İstanbul’a özel, İstanbul’a gelen birinin mutlaka yapması gerekenler arasında balık-ekmek yemek önde gelen tavsiyeler arasındadır. Bunun dışında simit-çay ve vapur keyfi de sıklıkla tavsiye edilen deneyimler arasındadır.

Harita 38: Balık Ekmek (Bahar)

Özellikle vapura binmek, bir yerden bir yere varmak için değil, kendi başına bir deneyim olarak “vapur keyfi” olarak ele alınmaktadır. Martılara simit atmak, vapurda çay içmek bu keyfin bir parçasıdır. Vapur seyahati, boğaz turunun ucuz bir alternatifi olarak genelde tavsiye edilmiştir.

Fotoğraf 75: Gemi, martı, simit (Elif)

“Düşünüyorum. Kız kulesi, trafik... Martılar geliyor aklıma. Bir tane hemen böyle bir gemi çizeyim. Sonra böyle insancıklar olsun mesela böyle burada. Onlar böyle simit atsınlar. Burada da martılar olsun.” [Elif, 18, lise mz, 18, 10]

Martılara simit atmak da vapur keyfinin önemli bir parçasıdır. Martılara simit atmanın yanında vapturdaki insanların kiminin gazete okumasını, kimin çay içmesini sevdiğini de belirtmiştir Yıldız.

İstanbul’u Deneyimle Pratiği Olarak Türbeleri Ziyaret Etmek

Gençlerin İstanbul imgelerinin ve deneyimlerinin örtüştüğü sadece iki yer karşımıza çıkmaktadır. Biri türbeler, diğeri ise AVM’lerdir. Türbeler gençlerin hem haritalarında açıkça gözükmektedir hem de mülakatlarda bahsetmişlerdir.

Daha çok Eyüp Sultan ve Yahya Efendi Türbelerinden bahsedilirken Aziz Mahmut Hüdayi ve Yuşa Hazretlerinin türbelerinden bahseden katılımcılar da olmuştur.

Harita 41: Türbeler (Fatih)

“Aslında iki tane türbe çok önemli geliyor bana. Biri şey, Eyüp Sultan; birisi de Yahya Efendi. Sosyetenin türbesi çünkü o. Şeyler de gidiyor da, genelde şeyler daha fazla çok sahip çıkıyor, hani o sınıf. Kadıköy’den falan gelenleri oluyor mesela. Oraya gidince, hani Eyüp Sultan’da da görüyorsun da, oraya gidince de çok farklı tipte kadınlar var. Hadi Yuşa’ya gidelim mesela, ünlülerden falan da giden oluyor. Şeyde olmasının nedeni de var, Beşiktaş’ta. Eyüp ne? Biraz daha gelenek tarafı ama Beşiktaş, işte modern tarafı, işte o türbeye de etki etmiş.” [Fatih, 20, üni ögr, 20, 20]

Türbelerden “İstanbul’un koruyucuları” olarak bahsedilmesinin yanında, Fatih’in anlatısında görüldüğü üzere türbeler üzerinden bir kimlik atfedildiği görülmüştür. Herkesin her türbeye gitmeyi tercih etmeyeceği düşünülmektedir. Türbelerin yanında pek çok camiden

de bahsedilmiş özellikle Ayasofya, Sultanahmet ve Süleymaniye’nin fotoğrafları paylaşılmıştır. Ayrıca özellikle Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi her zaman Üsküdar ile birlikte anılmış ve sonra Üsküdar’ın ezanlarından bahsedilmiştir.

İstanbul’da Nereye Gidelim? AVM’leri Gezelim/Gezdirelim

Harita 43: AVM’lerin haritada açıkça gösterimi (İbrahim)

AVM’ler haritalarda açıkça gözüken ve katılımcıların sıklıkla gittiği anlaşılan bir diğer yerdir. İstanbul’a gelenlere AVM’leri gezmeleri tavsiye edilirken, kendilerinin de İstanbul’a gelen akrabalarını, arkadaşlarını AVM’lere götürdükleri anlaşılmaktadır.

Harita 44: Cevahir AVM “for Arabistan” (Elif)

“Gelsin bir de AVM’yi görsün. Cevahir sonuçta, orayı bir görmezse olmaz orası. Hocam biliyorsunuz, Arapların vazgeçilmezi.

Mecidiyeköy, Cevahir AVM. “For Arabistan” yazayım. Onlar anlarlar. Özellikle bunlar için yani. Hocam orada bizden çok Arap var.” [Elif, 18, lise mz, 18, 10]

Farklı katılımcılar özellikle Cevahir için “Arapların gittiği” gibinitelendirmelerde bulunmuştur. Bu durumda çeşitli AVM’lere gitmesi “beklenen” grupların olduğu düşünülebilir. Aynı durum türbeler söz konusu olduğunda da fark edilmiştir.

İstanbul’a Karşı Geliştirilen Taktikler

De Certeau’nun bahsettiği gibi İstanbul’da da kentliler çeşitli stratejilere karşı taktikler geliştirmişlerdir. İstanbul’un kalabalığına, pahalılığına ya da güvenliğe dair geliştirilen taktiklerden bahsedebiliriz.

Harita 45: Boşa yanan lambalar (Bahar)

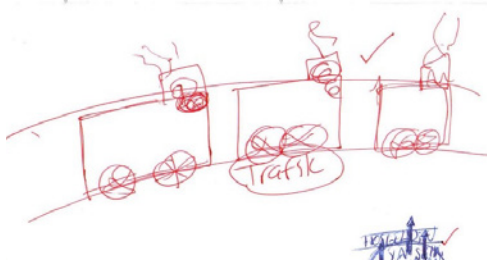
“Yani hırsız, hani hırsız var ya, korkudan mesela biz dayımlara giderken bile hep lambalar açık.” [Bahar, 15, lise ögr, 15, b.y]

Örneğin katılımcıların kalabalık yerlere gitmekten kaçındıkları, hırsızlığa karşı önlem aldıklarına dair ifadelerle rastlanmıştır. Bahar’ın çiziminde hırsızlığa

karşı evde biri varmış gibi gözükmesi için evde lambanın açık bırakıldığı gözükmektedir. Yakın bir semtte oturan akrabasına giderken bile bunu yaptıklarını belirtmiştir.

Harita 46: Köprü trafiği (Bahar)

Harita 47: Trafik (Elif)

İstanbul imgesinin önemli bir parçası olan trafik, katılımcıların çoğunun doğal olarak yakındığı bir durumdur. Kimi katılımcılar İstanbul dışındayken “trafiğini bile” özlediğini belirtmiştir.

“Bir de şu da mesela bazen Zincirlikuyu mezarlığının içinde bir yol vardır. Trafik olduğu zaman ben oradan kaçıyorum. Bir iki dua etmek için yatan insanlara... Ben öyle her şeyini biliyorum yani. Nereden inersem ne tarafa trafiksiz inerim. Mesela onun da çok güzel yanları var mesela. Bilmediğin yerleri de öğreniyorsun.” [Osman, 27, lise ögr, 10, 10]

Osman İstanbul’un trafiğinden kaçmak için yeni yollar öğrendiğini, bunun iyi bir şey olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı İstanbul’un trafiğine karşı taktikler geliştirmiştir. Örneğin bayram sabahı gibi trafiğin olmadığı vakitlerde İstanbul’un tadını çıkartmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların İstanbul’un pahalılığına karşı da çeşitli taktikler geliştirdiği tespit edilmiştir. Sahilde bir kahve, iki bardak alıp bir kahveyi paylaşarak Boğaz’ın tadını çıkardıkları, pahalı boğaz turu yerine daha uzak yerlere giden vapurları tercih ederek boğaz turu yapmayı tercih etmeleri bunlar arasındadır.

Sonuç

Kağıthaneli gençlerin İstanbul imgesinin Boğaz ve Suriçi etrafında şekillendiği görülmüştür. Galata Kulesi ile Taksim ve Kız Kulesi ile Üsküdar da imgenin önemli unsurlarındandır. Merkezi yerlerden sonra Sarıyer, Emirgan, Beykoz, Çamlıca gibi görece Kağıthane’ye ve merkeze uzak yerlerden bahsedilmiştir. Katılımcıların bahsettikleri yerlerin daha çok turizm ve dinlenme yerlerine vurgu yapması, kentin üretim değil, tüketim ilişkileri çerçevesinde tanımlanmış olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca gençlerin günlük hayatlarının geçtiği okul, iş gibi yerlerin İstanbul imgesine dahil olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmının hiç gitmedikleri yerlere haritalarında yer vermesinden imgenin deneyime dönüşmediği anlaşılmaktadır.

İstanbul için “karmaşık” tanımlaması yapılmakla birlikte kimsenin yolları bulmakta zorlanmadığı fark edilmiş ve aslında bu karmaşaya alışıldığı da fark edilmiştir. Özellikle “karmaşık” fotoğraflarda katılımcıların hiç bu konuya değinmemesi alışıldığının bir göstergesidir.

Gökdelenlerle ilgili de bizatihi gökdelen fotoğrafı paylaşarak, İstanbul’a yakışmadığını belirtmelerine rağmen başka fotoğraflarda gözüken ve silueti bozan gökdelenlerle ilgili yorum yapılmadığı fark edilmiştir. Alışılan gökdelenlere başta itiraz edilse de sonradan kabullenildiği düşünülmektedir. Bu durumda kentsel müdahalede tartışma sürecinin yararlı olacağı böylece sonradan oluşacak alışkanlıkların baştan önleneceği söylenebilir. Katılımcılar özellikle gökdelenlerin yoğun olduğu yerlerde kendilerini New York’ta hissettikleri belirtmişlerdir. Katılımcıların gökdelenleri “gelecek” ile, az katlı tarihi yapıları ise “geçmiş” ile özdeşleştirdikleri tespit edilmiştir. İstanbul’u gelecek ve geçmiş arasında bir köprü olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir.

İstanbul’da iki ayrı ucun, zıtlıkların bir arada yaşadığı söylenmekle birlikte hiç kimse kendinin hangi uçtan olduğunu söylememiş, bir kimlik haline dönüştürmemiştir. Bu zıtlıkların bir arada yaşamasını “renklilik” olarak adlandırmışlardır.

Yapılan çalışmada bütünsel bir İstanbul imgesi olmadığı fark edilmiştir. Katılımcılar

İstanbul haritası çizerken Avcılar, Bağcılar, Yenibosna gibi merkeze uzak yerleri de çizdikleri “orası da İstanbul sonuçta” diyerek ayrıca belirtmelerinden İstanbul imgeleriyle örtüşmediği fark edilmiştir.

İstanbul hem aşıklar şehri hem de yalnızlar şehri olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında İstanbulluların gergin, sıkıntılı, her şeye uçlarda tepki verdikleri de belirtilmiştir. İstanbul’un hiç uyumayan, hızlı bir şehir olması da diğer tanımlamalar arasındadır. Tüm bunlar Simmel’in bahsettiği metropolün ve metropol insanının özellikleridir (Simmel 2017).

Katılımcılar Kağıthane’nin mevcut durumundan memnun olmadıklarından Kağıthane anlatısını tarih üzerinden yapmaktadırlar. Günümüzde Kağıthane’nin merkez ile bir bağlantısı olduğundan söz etmek zor olsa da tarih üzerinden İstanbul’un merkezi ile “Saray’ın eğlence” mekânı olmasıyla bağlantı kurulmaktadır.

Katılımcıların özellikle Kağıthane’ye dair anlatılarında okul gezilerinde edindikleri bilgi ve deneyimin etkili olduğu tespit edilmiştir. Okul gezilerinin mekanla olumlu ilişkiler kurulmasına sebep olduğu aşıkardır. Ayrıca okuldaki özellikle edebiyat ve tarih derslerinin kent imgesini etkilediği görülmektedir.

Gençlerin İstanbul’u çalışırken deneyimledikleri, deneyimleriyle imgelerinin örtüşmediği fark edilmiştir. Çoğu katılımcı İstanbul’da balık-ekmek yemek gerektiğini söylese de katılımcıların bu deneyimi gerçekleştirmediği fark edilmiştir.

Bunun gibi anlattıkları/çizdikleri İstanbul'un da aslında yaşadıkları/çalıştıkları İstanbul ile aynı olmadığı tespit edilmiştir.

İmge ve deneyimin örtüştüğü iki yer karşımıza çıkmaktadır; türbeler ve AVM'ler. Türbelere ne sıklıkla gidildiği bilinmese de AVM'lere "mecburen" de olsa sıklıkla gidildiği, günlük hayatta bir karşılığı olduğu fark edilmiştir. Türbeler ve AVM'ler üzerinden bir "öteki" kimliği oluşturulduğu, herkesin her türbeye ya da AVM'ye gitmesi beklenmediği anlaşılmıştır.

Her kentte olduğu gibi İstanbulluların da kentin stratejilerine karşı taktikler geliştirdiği anlaşılmıştır. Trafığe, kalabalığa, güvenliğe karşı geliştirilen taktiklerin yanında İstanbul'un pahalılığına karşı taktikler de geliştirildiği görülmüştür. Özellikle görece varlıklı katılımcıların da pahalılığa karşı taktikler geliştirmesi metropol insanın taktiklerle var olduğunu göstermektedir (Simmel 2017).

Gençlerle yapılan bu çalışmada katılımcıların çocukluklarındaki İstanbul'a karşı besledikleri aşırı özlem, değişimin çok hızlı olduğunu, yeni haline alışılmadığını ve memnun olunmadığını göstermektedir. Ayrıca doğrudan kentsel müdahale ile ilgili hiçbir soru olmamasına rağmen katılımcıların çoğu kentsel müdahale den bahsetmiştir. Kentsel müdahaleyle meydana gelen hızlı değişimle hafızaların zayıfladığı, kaybolma korkusunun arttığı, kimi zaman katılımcıların kendilerini o mekâna ait hissetmedikleri fark edilmiştir.

İstanbul dışında bir kentte yaşama deneyimi olmayanlar kötü şartlardan şikâyet etmemişlerdir. Fotoğraflardaki bozuk kaldırımların, kırık görme engelli yollarının üzerinde durulmadığı, bahsedilmediği bu duruma alışık olunduğunun bir göstergesidir.

Kız Kulesi gibi kimi mekanlarda fotoğraf çekerek mekân üzerinden anlam çıkarıldığı görülmektedir. Hatta kimi zaman fotoğrafın mekânı deneyimlemenin önüne geçtiği, önemli olanın fotoğraf çekilmek olduğu da tespit edilmiştir. Böylece kenti deneyimleme şekli olarak imgenin yeniden üretilmesi araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biridir

Sonuç olarak gençlerin İstanbul'u deneyimlerken edilgen olmadığı, çeşitli taktikler geliştirerek deneyimlerini zenginleştirdikleri fark edilmiştir. Bununla birlikte İstanbul imgesinin Boğaz ve Tarihi Yarımada şekillendiği, imge ve deneyimin örtüşmediği tespit edilmiştir. Tarihi Yarımada'da yapılacak bir araştırmayla imge ve deneyimin örtüştüğünde nelerin farklılaştığının anlaşılması mümkün olabilir.

Kaynakça

Çizgen, Nevval. Kent ve Kültür. İstanbul: Say Yayınları, 1994.

Akgün, Berrin. Mekansal imge-mekansal pratik ilişki/ilişkisizliğin Bursa'da 1950-1951 ve 1989 Bulgaristan göçmenleri üzerinde incelenmesi. Gazi Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, 2001.

Alver, Köksal. «Kent İmgesi.» Kent Sosyolojisi içinde, yazar Köksal Alver, 9-31. Ankara: Hece Yayınları, 2012.

Ayvalığlu, Namık. «İstanbul'un Zihindeki İstanbul, İstanbul'un Kognitif İmajının İncelenmesi.» İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi 19, no. 1 (1993): 5-50.

Becker, Howard S. «Fotoğraf ve Sosyoloji.» Toplumbilim, no. 19 (2006): 45-67.

Berger, John. Görme Biçimleri. İstanbul: Metis, 2016.

—. Görme Biçimleri,. İstanbul: Metis Yayıncılık, 2016.

Certeau, Micheal de. Gündelik Hayatın Keşfi. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008.

Demir, Gonca Kuzey. «Kent İmgelerinin Değerlendirilmesi Bakımından Manisa.» Sosyal Bilimler Dergisi 13, no. 1 (2015): 500-512.

Evren Ülkeryıldız, Zeynep Durmuş Arsan, Tonguç Akış. «Öğrencinin Zihin Haritalarında Kente İlişkin Deneyimle Değişen Çevre Algısı.» BAÜ FBE Dergisi 11, no. 1 (2009): 72-82.

Finger, Sandra. The meaning of a discovery: Tourist gaze and tourist narratives in Southeastern Anatolia. Sabancı Üniversitesi, 2008.

Görk, Reyhan Varlı. «Bir Yöntem, Yöntembilim ve/veya Bir Sosyoloji Alanı Olarak Görsel Sosyoloji.» Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 2016: 25-40.

Grady, John. Visual Sociology. Cambridge: Sage Publications, 2006.

Harper, Douglas. Visual Sociology. New York: Routledge, 2012.

Ünal, Özgür. «Kent İmgesi: Ankara Örneği.» academia. 19 Mayıs 2017. https://www.academia.edu/1870037/Kent_%C4%B0mgesi_Ankara_%C3%96rne%C4%9Fi.

J. Prosser, D. Schwartz. «Sosyolojik Araştırma Sürecinde Fotoğrafın Yeri.» Toplumbilim, no. 19 (2006): 101-112.

Lynch, Kevin. Kent İmgesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Sam, Neslihan. «Kent İmgesi: Bursa Örneği.» Sosyal Bilimler 8, no. 2 (2010): 35-43.

Sennett, Richard. Gözün Vicdanı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.

Simmel, Georg. Metropol ve Zihinsel Yaşam. 24 01 2017.

Türkoğlu, Handan Dülger. «Kentsel İmge: İstanbul'dan Bulgular.» itüdergisi/a 1, no. 1 (2002): 57-64.

Toksoy, Nisbet Gazme. Sosyal Bilimsel Düşünce İçinde Görüntülerin Yeri ve Fo-

toğrafın Potansiyeli. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2007, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Yılmaz, Semra Özgüler. İmgeler Üzerinden Kent Okuması: Divanyolu Caddesi Örneği. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2013.

Yarımbaş, Duygu. 13 04 2017. <http://www.mimarlikdergisi.com/index>.